

Газуда Л.М., Ерфан В.Й., Польовська В.В.

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ГІРСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ

У статті узагальнено науково-методичні підходи до дослідження розвитку територій гірської місцевості. Розглянуто законодавче забезпечення перспективного розвитку гірського краю. Обґрунтовано сутнісні особливості розвитку гірських територій та їх властивостей, зокрема крізь призму несучої здатності та потенційної місткості, що зумовлюється здатністю певної території забезпечувати відтворення всіх територіальних складових (ресурсів) без порушення життєздатності. Окреслено необхідність забезпечення моніторингу дослідження природних, демографічних, соціальних, економічних, екологічних та інших особливостей і властивостей території, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість, що сприятиме виявленню потенційних її можливостей щодо формування життєвого середовища, що здатне задовольнити потреби населення, яке проживає на цих територіях.

Ключові слова: методичні підходи, території гірської місцевості, властивості території, формування життєвого середовища.

Постановка проблеми. Нині тематика розвитку гірської місцевості набуває нового інноваційного змісту, оскільки світове співтовариство приділяє все більшу увагу вирішенню проблемних питань забезпечення комфортного проживання на територіях зі складними природно-кліматичними і соціоекономічними умовами існування. Доцільно відмітити, що тривалий період часу в багатьох країнах світу роль і значення територій гірської місцевості не були окреслені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-теоретичним дослідженням процесу формування сприятливого життєвого середовища в межах гірських територій, забезпеченню сталого їх розвитку присвятили свої праці вітчизняні вчені М. Барановський, К. Васківська, В. Галушак, А. Новикова, О. Павлов, І. Сембай, О. Шаблій, В. Юрчишин, а також зарубіжні науковці Г. Авакян, Е. Алаєв, Ю. Баденков, В. Лексин, Х. Макоєв та ін.

На регіональному рівні засади збалансованого розвитку гірських територій з окресленням еколого-економічних аспектів та підходів щодо управління ними висвітлено у публікаціях М. Газуди, Т. Грицюка, В. Кравціва, І. Лексина, А. Лексина, М. Лендела та ін.

© Газуда Леся Михайлівна, д.е.н., професор кафедри економіки підприємства, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Ерфан Віталій Йосипович, к.е.н., доцент кафедри міжнародного бізнесу, менеджменту та логістики, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Польовська Василина Василівна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та економіки, Карпатський університет імені Августина Волошина

Однак, незважаючи на багатогранне висвітлення особливостей розвитку гірських територіальних систем, додаткових досліджень потребують виокремлення системних підходів до формування комфортного середовища проживання та життєзабезпечення гірського краю.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретико-методичне обґрунтування підходів до дослідження розвитку територій гірської місцевості.

Опис основного матеріалу дослідження. Перспективний розвиток гірської місцевості набуває актуальності з точки зору науково-прикладних підходів і багатогранних тлумачень розуміння цього поняття. Науковці наголошують, що синонімічними до поняття «гірські території» є «гірська місцевість», «гірські населенні пункти», «гірські природні комплекси України», «гірські ландшафти», а також в якійсь мірі – «відсталі території», «депресивні території» тощо.

Формування комфортного життєзабезпечення мешканців гірської місцевості тісно пов'язане з поняттям «територія», яка розглядається з двох точок зору, а саме для [9, с. 19]: 1) позначення земної суші (на протигагу терміну «акваторія», яким позначають водні простори); 2) позначення частини земної суші, яка характеризується єдністю: а) політико-адміністративною (територія держави, сукупності країн, адміністративних областей, районів та ін.), б) економічною (територія інтегрального економічного чи галузевого районів різних рангів), в) природно-географічною (територія лісостепу, тайги та ін.), таким чином, поняття території у всіх випадках

співставне, воно є одиницею поділу земної поверхні в цілому чи поверхні суші, зокрема.

Е. Алаєв [2], розглядає поняття території як обмежену частину твердої поверхні землі з характерними для неї природними і антропогенними властивостями і ресурсами, що характеризується протяжністю (площею) як особливим видом «просторового» ресурсу, географічним положенням та іншими якостями, яка є об'єктом конкретної діяльності чи дослідження. Геопросторові особливості, як вважає зазначений науковець, думки якого ми також притримуємося, характеризують динаміку внутрішнього розвитку території через процеси диференціації, передусім розвитку окремих частин території; інтеграції – поєднання і взаємообумовленість окремих елементів як єдиного цілого, а також через системоутворюючі процеси, що обумовлюються формуванням кластерних систем у пріоритетних сферах і видах економічної діяльності окремо взятої території (регіону).

У процесі дослідження територія розглядатиметься передусім як земельний простір, зайнятий населеним пунктом, підприємством, установою тощо, тобто простір, на якому поширені певні явища [6, с. 1443], а також місцевість, що має певні відмінні властивості стосовно інших територій.

О. Шаблій розглядає територію через її видові властивості – *природні*, до яких належать [9, с. 22]: а) природні умови; б) природне довкілля, його якість; в) природні ресурси, в тому числі відновлювані та невідновлювані та *суспільні*, до яких належить місткість території (її здатність вміщати деяку кількість об'єктів певного виду – поселенських, промислових, сільськогосподарських, рекреаційних тощо) і освоєність (ступінь втягнення у суспільне виробництво та інтенсивність зміни природних властивостей під впливом людської діяльності), а також демографічні,

соціальні та господарські (економічні) властивості. До основних властивостей територій відносять також «несучу здатність» чи «потенційну місткість», під якою розуміють здатність певної території забезпечувати відтворення всіх територіальних складових (ресурсів) без порушення життєздатності. Несуча здатність території є одночасно природним фактором і антропогенним, динамічно змінюється під впливом багатьох чинників та може розглядатися в розрізі ґрунтів, водних та лісових територій. Важливим є не перетнути межу, після якої почнуться зміни, коли відновлення деградованої несучої здатності буде здійснити набагато складніше і дорожче, ніж запобігти її руйнації. Актуальності набудуть превентивні заходи, що сприятимуть попередженню негативних наслідків антропогенного впливу на навколишнє середовище.

Обґрунтування моніторингу дослідження природних, демографічних, соціальних, економічних, екологічних та інших особливостей і властивостей території, їх взаємозв'язок і взаємообумовленість дає змогу виявити потенційні її можливості щодо формування комфортного життєвого середовища, що здатне задовольнити потреби населення, яке проживає на цих територіях. Однак, окремим територіям, зокрема гірським, притаманні тільки їм властиві специфічні особливості щодо життєзабезпечення населення. Вони володіють багатогранністю природних умов і наявністю потенційних ресурсів, мають різнобічний характер щодо їх раціонального використання у процесі життєдіяльності гірських мешканців. Існують різні підходи стосовно тлумачення поняття „гірські території”, і як відомо, вчені поки не дійшли єдиної точки зору щодо розуміння досліджуваного визначення, яке може бути прийнятним для всіх гірських місцевостей і їх мешканців в цілому (табл. 1).

Таблиця 1

Сутнісні особливості визначення поняття «гірські території»*

Автори /законодавчо-нормативні акти	Сутність поняття
В. Кравців	Території, що знаходяться на висоті понад 400 м над рівнем моря. В межах окреслених гірських територій не повинно бути ареалів (долини між гірськими хребтами можуть знаходитись нижче 400 м над рівнем моря). При цьому критерій дотримання рівня 400 м може бути порушений тільки в тому випадку, коли ця горизонталь розділяє територію місцевої ради, тобто, якщо будь-яка частина сільської, селищної, міської (але не районної) ради потрапляє в категорію гірської, то до неї слід віднести решту територій

Г. Авакян	Територіальний простір, в якому всі кількісні і якісні зміни відбуваються по вертикальному поясу, де профіль, характер і умови ведення сільськогосподарського виробництва, і особливо продуктивність суспільної (сукупної) праці різко відрізняються від рівнинних і особливо низинних областей
Закон України «Про розвиток гірських територій в Україні» (проект)	Ділянки земної поверхні, що характеризуються значним коливанням відносних висот і контрастними формами рельєфу та відмінним від суміжних рівнинних територій кліматом, що створює особливі умови, впливаючи на повсякденну життєдіяльність людини
Європейська хартія про захист гір	Місцевості, де висота, рельєф та клімат створюють особливі умови, які впливають на повсякденну людську діяльність
Законодавчо закріплене визначення у Франції	Гірська зона, яка включає територію комун, не менше 80 % площі яких розташовано на висоті понад 600 м над рівнем моря, або в яких перепад висот між нижніми і верхніми межами оброблюваних земель становить не менше 400 м

*Сформовано за джерелами: [20; 11, с. 21-27; 1, с. 11; 10; 3, с. 40].

Гірські території, як зазначено у проекті Закону України «Про розвиток гірських територій в Україні» [20], є ділянками земної поверхні, які характеризуються значним коливанням відносних висот і контрастними формами рельєфу та відмінним від суміжних рівнинних територій кліматом, які створюють особливі умови, впливаючи на повсякденну життєдіяльність людини.

Критерії, за якими населені пункти набувають статусу гірських, а також визначення основних засад державної політики щодо розвитку гірських населених пунктів та гарантії соціального захисту громадян, що у них проживають, працюють або навчаються, обґрунтовано у Законі України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» [21]. Цим законом визначено, що до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуту сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність.

В. Кравців відзначає [11], що території відносяться до гірських, якщо знаходяться на висоті понад 400 м над рівнем моря. Водночас критерій дотримання рівня 400 м може бути порушений тільки в тому випадку, коли ця горизонталь розділяє територію місцевої ради, тобто, якщо будь-яка частина сільської, селищної, міської (але не районної) ради потрапляє в категорію гірської, то до неї слід віднести решту території.

Г. Авакян вважає, що під гірськими територіями доцільно вважати територіальний простір, в якому всі кількісні та якісні зміни відбуваються

по вертикальному поясу, де профіль, характер і умови ведення сільськогосподарського виробництва, і особливо продуктивність сукупної суспільної праці різко відрізняються від рівнинних і особливо низинних областей [1, с. 11].

У забезпеченні збалансованого розвитку територій гірської місцевості вагомим значення набуло прийняття Європейської Хартії гірських регіонів. Виходячи з цілей Хартії, сторони інтерпретують термін „гірські регіони” в розумінні місцевості, де висота рельєфу і клімат створюють особливі умови, що впливають на повсякденну людську діяльність [10].

Міжнародний досвід свідчить, що підходи до виокремлення гірських територій у різних країнах мають певні особливості. Так, наприклад, у Франції законодавчо закріплено, що гірська зона включає територію комун, не менше 80 % площі яких розміщено на висоті понад 600 м над рівнем моря або ж в яких перепад висот між нижніми і верхніми границями оброблюваних земель становить не менше 400 м [3, с. 40]. Х. Макоєв пропонує визначати гірські території за різномірними диференційованими критеріями, зокрема [15, с. 237]: гіпсометричним, розчленованості рельєфу і відносної крутизни нахилу макропоясних, агрокліматичним, геоботанічним.

В межах гірських територій розташовані гірські населені пункти, визначення поняття яких надано у Законі України «Про статус гірських населених пунктів в Україні» (стаття 1), зокрема до гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосу-

вання праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність [21], або ж населені пункти (міста, селища, села), які розташовані на гірських територіях та відповідають критеріям віднесення населених пунктів до гірських [20].

У нормативних документах обґрунтовується поняття «гірська місцевість» як місцевість із пересіченим рельєфом і відносними перевищеннями 500 м і більше у радіусі 25 км, а також місцевість із перевищеннями над рівнем моря 2000 м і більше [16].

Процес формування збалансованого розвитку гірських територій і комфортного середовища проживання часто носить проблемний характер через складні умови забезпечення життєдіяльності населення, що ототожнюється з депресивністю території. Проте думки науковців щодо трактування поняття «депресивна територія» мають певні відмінності. Окремі науковці обґрунтовують визначення поняття «депресивна територія» як промислового регіону, де відбувається стагнація базових галузей економіки щодо забезпечення їх розвитку, до прикладу – «депресивна територія» це:

- промислово розвинена територія, кризовий стан якої є виявом структурної кризи економіки та нерівномірності розвитку промислового виробництва за галузями та регіонами України [17, с.115];

- територія з досить високим рівнем накопиченого економічного потенціалу, значною часткою промислового виробництва в структурі господарства і відносно високим рівнем кваліфікації місцевих трудових ресурсів, які внаслідок низької конкурентоспроможності профільних галузей економіки потрапили в глибоку та стійку економічну кризу, мають помітно високий рівень безробіття, низьку інвестиційну активність та порівняно низький середньодушовий рівень бюджетної забезпеченості [13, с. 25; 12, с. 80].

Як вважає М. Барановський, депресивні території часто прирівнюють до відсталих, і це ті регіони (території), занепад яких викликаний географічними (гористість, заболоченість, аридність) чи історичними чинниками, а «депресивними» – ті території, де стагнація зумовлена економічними трансформаціями, занепадом базових секторів економіки, особливостями структурних змін [4, с. 27].

У науковій літературі виокремлюють ще поняття «проблемні регіони», до яких в тій чи іншій мірі відносять і територіальні системи гірської місцевості. Так, за трактуванням В. Галушак [8], під проблемними регіонами розуміють ті, у

яких відсутні або втрачені дійові стимули сталого розвитку, що зумовлено низьким рівнем ресурсного забезпечення, нераціональною структурою економіки, несприятливими передумовами розвитку, що спричиняє погіршення якості життя нинішніх та майбутніх поколінь і вимагає активного втручання держави.

Депресивними, на нашу думку, доцільно вважати території, на яких впродовж тривалого часу спостерігається небажане звужене відтворення економічної, соціальної та екологічної сфер, або ж які протягом тривалого часу потребують постійної донорської підтримки. Щодо гірських територій, то їм притаманні ознаки як відсталості через географічні властивості, які в тій чи іншій мірі не сприяють розвитку території, так і депресивності з точки зору економічної складової, тобто слабкого розвитку сфер і видів економічної діяльності, тому втручання з боку держави, органів місцевого самоврядування, а також громади є необхідним.

Оскільки гірські території відіграють важливу роль у життєзабезпеченні економічної системи регіону, доцільним є їх розгляд крізь призму позиційності та функціональності [9, с. 20]:

- позиційні властивості території – це її зв'язаність, компактність, центральність, диференційованість, конфігурація, форма, орієнтація, гомогенність та ін., які є результатом взаємодії підсистем цієї території чи відношення до інших територій, до територіальної суперсистеми;

- функція території зумовлюється функцією відповідного їй місця, передусім через визначення його ролі у житті (діяльності) суспільства, або ж рівнем його відповідності потребам суспільства в цілому, частини суспільства чи окремої людини, яка проживає на цих територіях.

Водночас функція території визначається функцією відповідного їй місця, а функція місця – це його значення в житті (діяльності) суспільства, тобто вона задовольняє (може задовольняти) певну потребу суспільства в цілому, частини суспільства чи окремої людини. Територія може характеризуватися не однією, а кількома функціями, які, в свою чергу, залежать від функцій сусідніх і навіть віддалених територій. Хоч функція території причинно визначається суспільними запитами, вона також залежить від значень інших її властивостей – значень координат багатовимірного ознакового простору [19]. Системний підхід до здійснення соціо-, економіко- і географічного аналізу формується на основі дослідження функцій території. Отже, відмічені вище позиційні властивості території є позиційними властивостями її функцій.

Через те, що в гірській місцевості переважають в основному, сільські населенні пункти, то, на нашу думку, доцільно її розглядати крізь призму багатофункціональності сільських територій. Так, науковці К. Васьківська і І. Сембай визначають зазначені території як монофункціональну природно-соціальну і виробничу структуру, важливими елементами якої є передусім [5, с. 15]: власний ресурсний потенціал; сільський населений пункт; наявне сільське населення; місцеві громадські інституції та органи місцевого самоврядування; соціальна та виробнича інфраструктури; сільськогосподарські підприємства та інші види підприємств із виробництва, переробки продукції, торгівлі чи надання послуг; господарства населення; об'єкти рекреації.

Ми погоджуємося із згаданими науковцями стосовно уточненого поняття сутності сільської території як соціально-територіальної мікросфери з власним ресурсним потенціалом, складовими структурними елементами якої є: наявне сільське населення; об'єкти соціальної та виробничої інфраструктури; об'єкти рекреації; особисті господарства населення; місцеві громадські інститути; органи місцевого самоврядування; підприємства сфери малого бізнесу; сільськогосподарські підприємства, які задовольняють матеріальні, духовні та соціальні потреби людини, оскільки ці складові є прийнятними й щодо розкриття та трактування поняття «гірські території», де для забезпечення життєдіяльності гірських мешканців постає необхідність наявності всієї гами складових елементів соціально-економічної і територіальної гірської системи.

Відмітимо, що О. Павлов розглядає функціональність розвитку території через призму територіального, а не галузевого підходу [18, с. 130], в такому випадку території як сільські, так і гірські постають як місце розвитку та просторове середовище для здійснення ними одночасно кількох функцій. Згаданий підхід обумовлює цілісність системи як об'єкта розвитку загалом, а не тільки її окремих елементів. За допомогою цього є можливість досягти збалансованого розвитку, подолати міжгалузеві, внутрішньо- та міжрегіональні диспропорції, інтегрувати територіальні підсистеми (сільську, міську, гірську) суспільства й сприяти відтворенню усіх сфер їх життєдіяльності.

За трактуванням В. Юрчишина, територія сільської місцевості являє собою складну і багатофункціональну природну, соціально-

економічну і виробничо-господарську структуру, яка поєднує не тільки просторові її характеристики, але й окремі функціональні складники, виокремлюючи важливу роль сільської громади (общини), що охоплює всіх, без винятку, хто проживає в ній, незалежно від того, в якій сфері виробництва і обслуговування вони зайняті [22, с. 4-7].

Узагальнення методичних підходів до дослідження розвитку територій гірської місцевості дало змогу обґрунтувати багатогранні аспекти забезпечення життєвого середовища мешканців гірської місцевості на основі врахування геопросторових властивостей території, які характеризують динаміку внутрішнього балансу в контексті розвитку окремих частин гірської місцевості, інтеграційних процесів, що базуються на поєднанні окремих складових зростання в єдиний системоутворюючий фактор впливу на перспективне забезпечення розвитку гірського краю.

Систематизація підходів до визначення сутності поняття «розвиток гірських територій» дала змогу встановити взаємообумовлений і взаємозалежний характер складових розвитку гірського краю. За своєю сутністю розвиток гірських територій зумовлює діяльність суб'єктів управління та господарювання, спрямовану на позитивні зрушення в економічному, соціальному та екологічному забезпеченні територій, розташованих вище 400 метрів над рівнем моря, що відрізняються від рівнинної та передгірної місцевостей умовами та специфічними властивостями території, які впливають на повсякденну діяльність мешканців гірської місцевості.

Висновки. Формування багатогранних підходів до забезпечення збалансованого розвитку гірських територій передбачає тривалий процес змін і перетворень на всіх ієрархічних рівнях системи, починаючи з громади і завершуючи керівництвом регіону, поєднуючи і взаємообумовлюючи їх інтереси у результативності самого розвитку, що зумовлює особливу увагу як з боку державних і територіальних органів влади, так і міжнародних інституцій спільної Європи. Перспективи подальших досліджень стосуватимуться моніторингу потенційних можливостей розвитку гірських територіальних систем з метою забезпечення благополуччя, добробуту і комфортного проживання гірських мешканців на досліджуваних територіях.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авакян Г.Е. Подходы к определению горных территорий: Проблемы горного хозяйства и расселения/Г.В. Авакян. – М. : ИГАН СССР, 1989. – 214 с.
2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь /Э.Б. Алаев. – М. : Мысль, 1983. – 350 с.
3. Баденков Ю.П. Европейская горная политика. Социально-экономические и правовые факты развития: аналитический обзор /Ю.П. Баденков, А.А. Транин. – М.: ИГ РАН, 1997. – 72 с.
4. Барановський М.О. Депресивні території: сутність поняття, особливості розвитку, підходи до типології /М.О. Барановський//Український географічний журнал. № 3, 2007. – 26-30 с.
5. Васьківська К. Функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті розвитку сільських територій : наукові основи, стан і перспективи: монографія /К. Васьківська, І. Сембай. – Львів : ПАІС, 2009. – 196 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/ уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2005. – 1728 с.
7. Газуда М.В. Тенденції виробництва сільськогосподарської продукції в регіоні: аналітичний аспект / Л.М. Газуда, М.В. Газуда // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – Вип. 3 (37). – С. 21 – 26. – (Серія «Економіка»).
8. Галушак В.Л. Організаційно-економічні засади формування та реалізації політики розвитку проблемних територій/Галушак Валентина Леонідівна. – Автореф. дис... канд. екон. наук. – Полтава, 2006. – 19 с.
9. Економічна і соціальна географія світу: навч. посібник /за ред. С.П. Кузика. – Львів: Світ, 2002. – 672 с.
10. Європейська хартія про захист гір [Електронний ресурс]: Рекомендація 130 (2003) Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи. – Режим доступу : http://www.coe.int/t/congress/Default_en.asp.
11. Кравців В.С. Регіональна політика сталого розвитку гірських територій України: сучасний стан та напрями вдосконалення/В.С. Кравців//Сталий розвиток Карпат та інших гірських регіонів Європи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород, 8-10 вересня 2010 року). – Ужгород: ТзОВ «Папірус-Ф», 2010. –21–27 С. 10.
12. Лексин В. Региональная диагностика: сущность, предмет, методы/ В. Лексин//Российский экономический журнал. – 2003. – № 9-10. – 80 – 85 с.
13. Лексин И.В. Регион как объект анализа и государственного управления/ И.В. Лексин, Т.В. Грищук, А.В. Лексин//Региональная экономика: теория и практика. – 2005. – № 3. – 19 – 25 с.
14. Лендел М.А. Регіон в системі прикордонного співробітництва : моногр. / М.А. Лендел, П.Ю. Студеняк. – Ужгород : Карпати, 2009. – 472 с.
15. Макоев Х.Х. Проблемы и перспективы устойчивого развития горных регионов /Х.Х. Макоев//Известия ТулГУ. Технические науки. Вып. 2. 2009. – С. 234 – 242.
16. Місцевість гірська [Електронний ресурс] : ЛігаЗакон. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM028321.html 119
17. Новикова А.М. Депресивні території: європейський досвід та проблеми України/А.М. Новикова//Стратегічна панорама. – 2000. – № 3-4. – 115-118 с.
18. Павлов О.І. Сільські території України: функціонально-управлінська модель : [монографія] / О.І. Павлов. – Одеса : Астропринт, 2009. – 344 с.
19. Поняття території і територіальної організації [Електронний ресурс] : загальні питання соціально-економічної географії. Економічна та соціальна географія. – Режим доступу : <http://schoollib.com.ua/geografiya/1/8.html>
20. Про розвиток гірських територій в Україні [Електронний ресурс]: Рішення № 10 "Про розробку проекту Закону України "Про розвиток гірських територій в Україні". – Режим доступу : <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-21-01-10-58/2010-03-21-01-11-37/rishennia/114---10-q-----q-----q.html>
21. Про статус гірських населених пунктів в Україні: Закон України від 15.02.1995 р. № 56/95 – ВР/Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995. № 9, – 58 с.
22. Юрчишин В. В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектору економіки/В. В. Юрчишин//Економіка АПК. – 2005. – № 3. – 3-10 с.

REFERENCES

1. Avakian G. E. (1989) Podkhody k opredeleniiu gornykh erritorii: Problemy gornogo khoziaistva i rasseleniia [Approaches to the definition of mountain areas: Problems of mining and resettlement]/G. V. Avakian. M. : IGAN SSSR, – 214 p. [in Russian].
2. Alaev E. B. (1983) Sotcialno-ekonomicheskaiia geografiia. Poniatiino-terminologicheskii slovar [Socio-economic geography. Conceptual-terminological dictionary]/E. B. Alaev. – M. : Mysl, – 350 p. [in Russian].
3. Badenkov Iu. P. (1997) Evropeiskaia gornaia politika. Sotcialno-ekonomicheskie i pravovye fakty razvitiia: analicheskii obzor [European mountain politics. Socio-economic and legal facts of development : state-of-the-art review] / Iu. P. Badenkov, A. A. Tranin. M.: IG RAN. – 72 p. [in Russian].

4. Baranovskyi M. O. (2007) Depresyvni terytorii: sutnist poniattia, osoblyvosti rozvytku, pidkhody do typolohii [Depressive Territories: the essence of the concept, the peculiarities of development, approaches to the typology]/M. O. Baranovskyi//Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal. # 3, – 26-30 pp. [in Ukrainian].
5. Vaskivska K. (2009) Funktsionuvannia silskohospodarskykh pidpriemstv u konteksti rozvytku silskykh terytorii : naukovi osnovy, stan i perspektyvy: [monohrafiia] [Functioning of agricultural enterprises in the context of rural development: scientific fundamentals, state and prospects: monogr.]/K. Vaskivska, I. Sembai. – Lviv : PAIS, – 196 p. [in Ukrainian].
6. Velykyi tumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.) [Great explanations dictionary of modern Ukrainian language]/ uklad. i holov. red. V. T. Busel. – K.: Irpin: VTF „Perun”, 2005. – 1728 p. [in Ukrainian].
7. Hazuda M. V. (2012) Tendentsii vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v rehioni: analychnyi aspekt [Trends in agricultural production in the region: an analytical aspect]/ L. M. Hazuda, M. V. Hazuda // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. – Vyp. 3 (37). – pp. 21-26. – (Seriiia “Ekonomika”). [in Ukrainian].
8. Halushchak V. L. (2006) Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia ta realizatsii polityky rozvytku problemnykh terytorii [Organizationally-economic principles of forming and realization of politics of development of problem territories]/Halushchak Valentyna Leonidivna. – Avtoref. dys... kand. ekon. nauk. – Poltava, – 19 p. [in Ukrainian].
9. Ekonomichna i sotsialna heohrafiia svitu: navch. Posibnyk [Economic and social geography of the world: textbook] /Za red. S. P. Kuzyka. – Lviv: Svit, 2002. – 672 p. [in Ukrainian].
10. Yevropeiska khartiia pro zakhyst hir [European Charter for the Protection of Mountains] [Elektronnyi resurs]: Rekomendatsiia 130 (2003) Konhresu mistsevykh i rehionalnykh vlad Rady Yevropy. [Recommendation 130 (2003) to the Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe.] – Rezhym dostupu : http://www.coe.int/t/congress/Default_en.asp.
11. Kravtsiv V. S. (2010) Rehionalna polityka staloho rozvytku hirskykh terytorii Ukrainy: suchasnyi stan ta napriamky vdoskonalennia [Regional policy of sustainable development of mountain territories of Ukraine: the current state and directions of improvement]/V. S. Kravtsiv//Stalyi rozvytok Karpat ta inshykh hirskykh rehioniv Yevropy: Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Uzhhorod, 8-10 veresnia 2010 roku). – Uzhhorod: TzOV "Papirus-F", – pp. 21-27.
12. Leksin V. (2003) Regionalnaia diagnostika: sushchnost, predmet, metody [Regional diagnostics: essence, subject, methods]/ V. Leksin//Rossiiskii ekonomicheskii zhurnal. – № 9-10. – pp. 80-85. [in Ukrainian].
13. Leksin I. V. (2005) Region kak obekt analiza i gosudarstvennogo upravleniia [Region as an object of analysis and public administration]/ I. V. Leksin, T. V. Gritciuk, A. V. Leksin//Regionalnaia ekonomika: teoriia i praktika. – № 3. – pp. 19-25. [in Russian].
14. Lendiel M. A. (2009) Rehion v systemi prykordonnoho spivrobotnytstva : monohr. [The region in the system of border cooperation: a monogr.]/ M. A. Lendiel, P. Yu. Studeniak. – Uzhhorod : Karpaty, – 472 p. [in Ukrainian].
15. Makoev Kh. Kh. (2009) Problemy i perspektivy ustoichivogo razvitiia gornykh regionov [Problems and perspectives for the sustainable development of mountain regions]/Kh. Kh. Makoev//Izvestiia TulGU. Tekhnicheskie nauki. Vyp. 2. – pp. 234-242. [in Russian].
16. Mistsevyst hirska [The mountainous terrain].[Elektronnyi resurs] : LihaZakon. – Rezhym dostupu : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/TM028321.html 119
17. Novykova A. M. (2000) Depresyvni terytorii: yevropeiskyi dosvid ta problemy Ukrainy [Depressive Areas: European Experience and Problems of Ukraine]/A. M. Novykova//Stratehichna panorama. – # 3-4. pp.115-118.
18. Pavlov O. I. (2009) Silski terytorii Ukrainy: funktsionalno-upravlińska model : [monohrafiia] [Rural territories of Ukraine : functionally-administrative model: monogr.]/ O. I. Pavlov. – Odesa : Astroprynt, – 344p. [in Ukrainian].
19. Poniattia terytorii i terytorialnoi orhanizatsii [Elektronnyi resurs] : zahalni pytannia sotsialno-ekonomichnoi heohrafii. Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia. [Concept of territory and territorial organization [Electronic resource]: general questions of socio-economic geography. Economic and social geography.] – Rezhym dostupu : <http://schoollib.com.ua/geografiya/1/8.html>
20. Pro rozvytok hirskykh terytorii v Ukraini [Elektronnyi resurs]: Rishennia # 10 "Pro rozrobku proektu Zakonu Ukrainy "Pro rozvytok hirskykh terytorii v Ukraini". [The development of mountain areas in Ukraine [Electronic resource]: Decision No. 10 "On the drafting of the Law of Ukraine" On the development of mountain areas in Ukraine ".] – Rezhym dostupu : <http://euroregionkarpaty.com.ua/karpaty/2010-03-21-01-10-58/2010-03-21-01-11-37/trishennia/114---10-q-----q-----q.html>
21. Pro status hirskykh naselenykh punktiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 15.02.1995 r. # 56/95 – VR/Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), On status of mountain settlements in Ukraine: Law of Ukraine dated 15.02.1995, No. 56/95 – BP/Vedomosti of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1995. # 9, – 58p. [in Ukrainian].
22. Yurchyshyn V. V. (2005) Silski terytorii yak systemoutvoriuiuchi faktory rozvytku ahrarnoho sektoru ekonomiky [Rural areas as system-forming factors for the agrarian sector of the economy]/V. V. Yurchyshyn//Ekonomika APK. – # 3. – pp. 3-10. [in Ukrainian].

Одержано 20.03.2017 р.